

בראשית ב

קין נאמר "ויהי (קין) בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך", ובחנוך מצאצאי שת נאמר¹⁰ "ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים", והיינו דבנוגע לחנוך בנו של קין מודגש בתורה ענין של "בנין" וקיום (היפך ענינו של קין), ואילו בנוגע לחנוך שבא משת, מפורש בו היפך ענין של קיום (הושתת העולם), ואיננו¹¹.

גם צ"ב, דהנה זה פשוט שכל הפרטים שנאמרו ונתפרשו בתורה בסיפור "תולדות אדם"¹² נוגעים להמשך תולדות אדם במשך הדורות שלאח¹³. וכמובן בפשטות, דמזה שהתורה מספרת רק פרטים אלו ממה שאירע במשך יותר מאלף שנה, אף שהיו הרבה מאורעות במשך הזמן ההוא, מובן, שרק בפרטים אלו יש ענין להמשך הדורות¹⁴. ועפ"י צ"ע: מזה שהתורה מפרטת בחנוך שמבני בניו של שת, "ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו האלקים", הרי זה מובן בפשטות (נוסף על דרשת רז"ל¹⁵), כי זהו

א. לאחר סיפור בריאת העולם ואדם וכו', מסופר בפ' בראשית אודות צאצאי-הם ותולדותם של שני בניו של אדם, קין ושת. ובפשטות, הרי הם חלוקים זה מזה מן הקצה אל הקצה, דקין מורה על היפך בנין העולם, שהרג את הבל, והי' נע ונד בארץ, ואילו שת הרי ממנו הושתת העולם, דלאחר המבול הי' בנין העולם ע"י נח, מזרע שת.

ומצינו בזה דבר פלא, שלשניהם הי' צאצא בשם חנוך – בנו של קין ואחד מצאצאי שת – ובשניהם מודגש תוכן הפכי משל אביהם: בקשר לחנוך בנו של

(1) ד, יז ואילך.

(2) ד, כה-כו, ה, ו ואילך.

(3) ד, ח.

(4) ד, יב ואילך ובמדרשי רז"ל ופרש"י שם. וראה פרש"י (ד, כד מב"ר – ראה שם פכ"ג, ד): נגזרה גזירה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות. אבל במרז"ל שני (פרש"י ד, כב מב"ר פכ"ג, ג) א' מיוצאי חלציו של קין ניצל במבול – "נעמה היא אשתו של נח" (וראה מפרשי רש"י שם ד, כד) כמה שאמרו "למחר המבול בא ושוטף את הכל", אם גזירת כליון זרעו של קין וגזירת המבול גזירה אחת היא. וראה רמב"ן עה"פ: א"כ נשאר לקין זכר מעט בעולם.

(5) רמב"ן ה, ג. וראה ת"ז תס"ט (קי, א). ת"ע (קט, סע"ב ואילך).

(6) ראה רש"י ה, כח.

(7) ראה לקוטי לוי יצחק ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומחזיל ריש ע' ח: וע"כ לומר שהב' בחי' למך שמקין ושמשות יש להם שייכות זה לזה כי הרי שמם אחד הוא ושנים מיוצאי חלציו קין ושנים מיוצאי חלציו שת שווים בשמותיהם זה לזה והם חנוך ולמך מקין וכן חנוך ולמך משת. וראה ת"ז ת"ע בתחלתו.

(8) ה, יח ואילך.

(9) ד, יז.

(10) ה, כד.

(11) דנלקח לפני זמנו כפרש"י ומדרשים עה"פ.

(12) ל' הכתוב ה, א.

אבל להעיר שכתוב זה נאמר לאחר פרשת קין ותולדותיו ובהמשך הכתובים שם ואילך לא נזכר מפורש ע"ד קין ותולדותיו. וראה ב"ר פכ"ד, ה"ז. ולהעיר מרמב"ן עה"פ: ולפי דעתי ירמוז לכל התורה.

(13) ראה רמב"ן ד, יז בסופו א' הפירושים, דלקין היו יותר דורות ממה שנאמר בתורה, והכתוב לא הי' צריך לספר בהם רק באלה, להודיע מי היו המתחילים בבנין הערים וכו'.

(14) ראה ב"ר פכ"ה, א.

ובפרט ע"פ דברי הזהר דתורה הוא מלשון הוראה²¹ מובן, שגם בזה הוראה לדורות.

ב. בפשטות יש לומר:

פסוק זה „וידע קין גו' ותלד את חנוך ויהי בונה עיר גו'“, בא בהמשך לסיפור תשובת קין שאמר²² „גדול עוני מנשוא“ ועונשו וכו' „ויצא קין מלפני ה' גו'“²³ שיצא שמח²⁴ שנתקבלה תשובתו.

וזהו שמלמדנו הכתוב בסיפור הולדת חנוך בנו ובנין העיר, שבעבודת התשובה אינו מספיק וידוי והכרת החטא²⁵ („גדול עוני מנשוא“), וגם לא העונש שנגזר עליו מאת ה', ועד לגלות „וישב בארץ נוד – בארץ שכל הגולים נדים שם“²⁶, „שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח“²⁷ – אלא צריך לעשות פעולה „לעשות איזו מצוה הפ' כית אל העבירה שעשה . . כי בזה יתקון עוותו“²⁸, שלאחרי שאיבד נפש אחת – הוליד נפש אחרת „וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך“.

ויתירה מזו, שהולך ובונה את העולם „ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך“, שהדגיש ופרסם סדר התשובה, שאינו מספיק ש„צועק תמיד לפני

חלק מסיפור המשך הדורות ההם, שבכל אחד מהם נאמר „ויהיו כל ימי גו' וי' מות“, ולכן מפרט בחנוך שאצלו ה' ב' אופן אחר, „ואינו כי לקח אותו אלקים“. אבל מה שנאמר בשייכות לחנוך בנו של קין, „ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך“, אינו מובן, מה זה נוגע להמשך תולדות אדם?

[במדרש עה"פ²⁹ איתא, שגם] בזה בא הכתוב לספר בגנותו של קין („קרבם בתימו לעולם“ . . מה סבורין הרשעים כו'"), וכן לפי כמה מפרשי התורה הרי זה מורה על מעשיו הרעים („שלא אמר ויבן עיר כאשר יאמר ויבן את נינוה כו' כי ה' כל ימיו בונה העיר כי מעשיו אורורים ובנה מעט בטורח ועמל וינוע וינוד מן המקום ההוא כו'"), אבל לכאורה מפשטות הכתובים לא משמע הכי, וגם מסגנון פרש"י שסתם „ויהי קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך“ (אף שבכ"מ בפרשה מפרש הטעם לסיפור כמה פרטים ועניינים³⁰), לא משמע שהוא פרט בסיפור גנותו וחסרונו אלא אדרבא³¹, ענין של בנין].

(15) ב"ר פכ"ג, א. וראה גם מדרש לקח טוב

עה"פ.

(16) תהלים מט, יב.

(17) נח י, יא.

(18) ל' הרמב"ן עה"פ. וראה בארוכה כלי יקר

עה"פ.

(19) ראה פרש"י ד, יט: לא ה' לו לפרש כל זה אלא כו'. וראה יפה תואר השלם לב"ר (פכ"ג, ב ד"ה כולוהן לשון מרדוּת) שמפרש הקושי למה בכלל הוצרך לספר דורות אלו.

(20) וגם ברמב"ן עה"פ (ד, יז) מפרש „נכתבו תולדות קין ומעשיו להודיע כי השם ארך אפים והאריך לו כי הוליד בנים ובני בנים כו'“. ע"ש. וראה תו"ת ת"ע שם: ונפקו בני מיני דעלו לג"ע. ולהעיר, דגם בב"ר (שם, ב) „כולן לשון מרדוּת“ – הרי בפ' השמות מפרש כן רק בנוגע להבנים שלאח"ז ולא בחנוך.

(21) זח"ג נג, ב. רד"ק הובא בגו"א ריש

פרשתנו.

(22) ד, יג – ראה ויק"ר פ"י, ה: פסיקתא דר"כ

פכ"ה: ועוד, שמפסוק זה למדין „שעשה תשובה“.

(23) ד, טז.

(24) ב"ר פכ"ב, יג. ויק"ר ופסיקתא שם.

(25) ראה ראב"ע ורמב"ן כאן. אברבנאל כאן.

ועוד (והוא לא כפרש"י – ראה בארוכה מפרשי רש"י).

(26) ד, טז ובפרש"י.

(27) ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ד. וראה

סנהדרין לו, ב ובחדא"ג מהרש"א שם.

(28) כלי יקר כאן ד, יז.

ולכן י"ל, שההוראה מפסוקים אלה בנוגע לחנוך בנו של קין, וכן בנוגע לחנוך מיוצאי חלציו של שת, הוא לא רק בנוגע לעבודת הבע"ת, אלא גם בנוגע לעבודת כאו"א מבני" בכל מקום ובכל זמן (ונוגע גם לזה ששם שניהם ה' חנוך), ובפרט ע"פ מ"ש הצפנת פענח³⁶ עה"פ זה ספר תולדות אדם, ד"כל המציאות שאירע אז הוא לעולם, כך באדם הפרטי וכמו באדם הכללי. . . דכל דבר הנכתב הוא לא לשעה רק כל רגע ורגע הוא מציאות חדש".

ד. ביאור הענין:

בכללות הבריאה מצינו שתי תקופות – התקופה שלפני המבול, שלא ה' לה קיום, שנמחה כל היקום³⁷, ואחרי המבול, שאז נפעל קיום בעולם באופן ד", לא ישבותו³⁸. ועד"ז לאחר המבול גופא – יש ב' תקופות: הדורות שלפני מ"ת ול' אחר מ"ת. דלפני מ"ת ה' העולם במצב של "ארץ יראה"³⁹, ולאחר מ"ת נעשה במצב של "ושקטה"⁴⁰.

ודוגמת ב' תקופות (ומצבים) אלו מצינו בעבודת בני ישראל גם לאחר מתן תורה [ועוד זאת – שכל זה חלק מ"זה ספר תולדות אדם"⁴¹, המסופר בתורה, היינו שהיא הוראה נצחית לכאו"א מ' ישראל עד סוף כל הדורות] – דבעבודת השם יש בכללות שתי דרכים⁴² – עבו' דה בדוגמת בן עזאי שלא עסק בקיום

השם בבכי ובתחנונים כו"⁴³, אלא צריך לפעול "בנין" בעולם שמחוץ הימנו, שזה דורש תנועה הפכית מהכנעת ושפלות רוח דבע"ת.

וכשם שלמדים ממנו עצם ענין התשובה (כדאי) במדרש⁴⁴ שאדה"ר למד מקין "כחה של תשובה", עד"ז הוא התוכן וההמשך דכתוב זה שממנו לומדים דרך תשובה.

ולפי זה מבואר גם הניגוד בחנוך השני (מצאצאי שת)⁴⁵, "וריתהלך חנוך את האלקים גו' ויהי כל ימי חנוך גו' ויתה' לך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים", דבזה מלמדנו הכתוב, דכאשר הנהגת האדם היא רק באופן של עבודה לעצמו, אין זו עבודה הרצויה⁴⁶, שאין מזה פעולה בעולם, ועד שימיו עצמו היו קצרים משאר בנ"א שבזמן ההוא, שנלקח קודם זמנו⁴⁷.

ג. אמנם הוראה זו היא מפירוש ה' כתובים לפי פשטות ענינם, שמדובר כאן בתשובה על חטא חמור ביותר של קין. אבל ע"פ פנימיות הענינים⁴⁸ הרי (שרש) בחי' קין הוא נעלה ביותר מעת שנולד, שנקרא קין ע"ש "קניתי איש את ה'",⁴⁹ וכל הסיפור בנוגע לקין מעת הולדו כפי שהוא בכתוב, ש' התורה (ש)מדכרת בעצם בעליונים⁵⁰, הוא במדריגה נעלית ביותר.

(29) ל' הרמב"ם ה' תשובה שם.

(30) ה, כב"ד.

(31) ראה סה"מ תשי"ט ע' 184, ד"צדיקים ש' עבודתם היא. . . רק לעצמם, יהיו בבחי' תשובה לפעול גם בדבר שחוץ להם כו".

(32) פרש"י ומדרשים עה"פ.

(33) ראה לקו"ת להאר"ז ל' פ' יתרו. וראה ספר הליקוטים דא"ח צ"צ ערך קין והבל. ועוד.

(34) ד, א. וראה פענח רזא שם (ד, ב): כלומר לעבוד את ה' שלא ה' לו שום אימנות וזלת זה.

(35) ראה ע"ש מאמר חקור דין ח"ג פכ"ג. של"ה יג, ב ואילך. קסא, א ואילך. ובכ"מ.

(36) עה"ת להרצ"בי.

(37) נח ז, כג.

(38) שם ה, כב.

(39) תהלים עז, ט. שבת פח, א. וש"נ.

(39*) להעיר מב"ר (פכ"ד, ה): ראו ה' אדה"ר שתנתן תורה על ידו מ"ט זה ספר תולדות אדם. רמב"ן שבעה"ה 12.

(40) ראה אגה"ק ס"ה (קט, א): יש ב' מיני נשמות בישראל כו'. וראה ביהו"ט פ' וישב ל' אדמו"ר האמצעי (כה, א"ב) ולהצ"צ (ע' קלד).

בתפלה: מעיקרי התפלה היא הכוונה ש"ראה עצמו כאילו הוא עומד לפני ה' שכינה"⁴⁸, ו"חסידים ואנשי מעשה (ש)היו מתבודדים ומכוונו בתפלתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה"⁴⁹; תוכן מצות תפלה בקשת צרכיו מהקב"ה⁵⁰, שימלא חסרונו ומשאלותיו, עד לצרכיו ה' גשמיים, רופא חולים מברך השנים⁵¹.

במצות: קיום המצות לשמה, לעשות נחת רוח לקונו, שאמרתי ונעשה רצוני⁵², עד לתכלית השלימות בזה, עבודה בכל מאדך, למעלה ממדידה והגבלה: קיום המצות, לצרף את הבריות⁵³, בשביל בירור וזיכוך העולם⁵⁴, שעבודה זו צריכה להעשות בסדר מסודר בהתאם לגדרי ה' עולם.

והמקור לב' הנהגות אלו למעליותא הוא בשני האופנים שבתולדות אדם, למעליותא – קין ושת:

לקין ותולדותיו לא ה' קיום⁵⁵, והוא השרש והכלל לכללות מצב העולם לפני מית, ולעבודת ה' בדוגמת בן עזאי ש' למעלה מסדר ויישוב העולם: ושת ו' תולדותיו שממנו הושתת העולם ע"י נח,

העולם, לא נשא אשה ואמר "מה אעשה שנפשי חשקה בתורה"⁵⁶, ועבודה של אלו העוסקים ביישוב וקיום העולם. וב' סגנון תורת החסידות – העבודה ד' "רצוא", לצאת מגדרי העולם, והעבודה ד' "שוב", לשוב ולעסוק בתוך עניני העולם.

דאף שסדר עבודת השם צ"ל לעסוק ביישובו של עולם (ו"כל מי שאינו עוסק בפר' ורב' . . . כאילו שופך דמים ו' ממעט הדמות"⁵⁷), הרי "אין זו אלא עצת חכמים המורים לאדם דרך ישרה שיבור לו, אבל ליכא איסורא כלל במילתא, אם חפץ ללמוד תורה כל ימיו ולא לישא אשה כלל כבן עזאי"⁵⁸, הרי שגם הנהגה זו היא ע"פ תורה.

ובפרטיות יותר הרי עבודת השם בכלל יש בה שני קיום ותנועות אלו, וכפי שמצינו בכל ג' העמודים⁵⁹ דתורה עבודה (תפלה) וגמילות חסדים (מצות):

בתורה: בלימוד התורה ב' אופנים: הלימוד באופן ד' "יגדיל תורה ויאדיר"⁶⁰ – דרוש וקבל שכר⁶¹, ולימוד לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא.

ובפרטיות ובדקות יותר: לימוד ה' תורה לשמה, ש' התעצם נשמתו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה . . . דבקים בקדושתה ובשכינתו ית' (כפי שהאריך ה"ח)⁶² בתוכן ענין ברכת ה' תורה, והלימוד בשביל קיום המצות, לידע את המעשה אשר יעשון.

(41) יבמות סג, סע"ב.

(42) יבמות שם. ולהעיר שזה דברי בן עזאי.

(43) הל' ת"ת לאדה"פ ג' בקרא סק"א בתחלתו.

(44) אבות פ"א מ"ב.

(45) ישעי' מב, כא (מהפטורת פ' בראשית).

חולין טו, ב.

(46) סוטה מד, א. וש"נ.

(47) לטור א"ח סמ"ז.

(48) רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ז (מסנהדרין

כב, א). טושרע (ודאדה"ז) א"ח סצ"ח ס"א.

(49) טושרע (ודאדה"ז) שם.

(50) שהוא המ"ע דתפלה (ראה רמב"ם הל'

תפלה פ"א ה"ב. נ"כ הרמב"ם שם ה"א. סהמ"צ

להצ"צ שרש מצות התפלה בתחלתו. וש"נ).

(51) ראה לקמן ע' 126 ואילך. 194 ואילך.

(52) רש"י ויקרא א, ט. פרש"י וספרי פינחס

כח, ח.

(53) תנחומא שמיני ז"ח. ב"ר רפמ"ד. וש"נ

(וראה מו"נ ח"ג פכ"ו).

(54) ראה תניא פל"ז.

(55) וראה לעיל הערה 4.

צ"ל נרגש ענין של לימוד להגדיל תורה ולהדבק בקדושתה כו'.

וכן בתפלה: גם בתכלית הדביקות והתפשטות הגשמיות שבתפלה צריך להיות המכוון לפעול בעולם שמחוץ ממנו, וכידוע⁵⁸ בפי' מרז"ל⁵⁹ דהתתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, שגם בתכלית הדביקות והרצוא דתפלה, צריך להיות המכוון שיפעול בעבודתו ובכחות נפשו כפי שהוא למטה אחר התפלה – „עיניו למטה“: וכן בבקשת צרכיו דתפלה צריך שיורגש בו תכלית הביטול והדביקות דעומד לפני ה' „כעבדא קמי מרז"ל⁶⁰“.

ואותו הדבר במצות, שגם בעסקו במצות באופן דמס"נ ואהבה רבה ד, בכל מאדך צריך לקיים המצוות בגשמיות ובסדר מסודר: ולאידך, גם בעת עסקו בעבודה מסודרת בבירור וזיכוך נפשו הבהמית ובירור העולם צ"ל הרגש הרצוא דבכל מאדך.

ו. לפי זה יש לבאר גם הרמז בשם „חנוך“:

„חנוך“ הוא מלשון „חנינוך“⁶¹, שענין החנינוך, אף שבחיצוניות אין זה עיקר ותכלית בפ"ע, כבמצות חנינוך, שהתכלית היא שהקטן יגדל ואח"כ יקיים מצוות בתור מחוייב בדבר, הרי בפנימיות ענין החנינוך הוא יסוד על כל חיי האדם, כמ"ש „חנוך“⁶² לנער על פי דרכו גם כי

שהוא „ינחמנו ממעשינו גו"⁵⁵, הוא השרש והכלל ב„תולדות אדם“ למצב העולם שלאחרי מ"ת, ובעבודת ה' גופא – העבודה דישוב וקיום העולם.

ה. ולפי זה יש לבאר הלימוד מזה שלקין ה' בן בשם חנוך, ובנה עיר בשם זה, ובין תולדות שת ה' ג"כ בן בשם זה חנוך, אבל „ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים“ – דמזה למדים, שכל אחד מב' התנועות הנ"ל צ"ל כלול גם מהעבודה שבסוג השני, כמו שאצל קין שענינו היציאה מגדרי העולם ישנה העבודה ד„בונה עיר“, סדר העבודה דבנין, ובסדר דשת, שממנו השתת העולם, ישנו גם סדר העבודה ד„ויתהלך גו' את האלקים ואיננו“, למעלה מהעולם⁵⁵.

וביאור הדברים – בתורה תפלה ו- מצות:

גם מי שעיקר לימודו הוא באופן דיגדיל תורה ויאדיר, דרוש וקבל שכר, צריך להיות אצלו לימוד לאסוקי שמע-תתא אליבא דהלכתא, וכן ביחד עם עסק התורה לדבקה בקדושתה צ"ל הלימוד בשביל לידע את המעשה אשר יעשון [וע"ד הענין הכללי דתורה ומצות דכל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו]⁵⁶ אלא צ"ל תורה וגמ"ח⁵⁷: וכן להיפך, בעבודה שבסדר והדרגה – בלימוד לאסוקי שמעתתא אליבא ד-הלכתא ולימוד ע"מ לידע את המעשה –

58 ראה לקו"ת פ' ראה כד, א. ועוד.

59 יבמות קה, ב.

60 שבת י"ד, א.

61 ראה ת"ז ת"ע בתחלתו. וראה תוס' השלם

(ירושלים, תשמ"ב) לבראשית ד, יז. יח (אות א).

וראה אוה"ת חנוכה שב, ב ואילך. ובכ"מ.

62 משלי כב, ו. וראה (בנוגע לחנוך הב') ד"ח

יתרו פה, ב. אוה"ת שם. ועוד.

55 ה, כט.

56 ראה תו"א שמות (נא, ד). תו"ח שם (ס, א).

מאמרי אדה"ז תקס"ב (ע' נח. סג). סה"מ תרס"ט (ע' לט).

56 יבמות קט, ב.

57 ראה לקו"ת ויקרא ה, א. וראה הערה

בסה"מ תש"ח ע' 266.

לדרגא נעלית יותר בלימוד והבנת התורה.⁶⁵ וכן בעבודה, בכדי לכוון להלכה מוכרח שיהי' אצלו בזה הביטול ל- אלקות, כמרוז"ל⁶⁶, ויהי' עמו⁶⁷ שהלכה כמותו⁶⁸, שדוקא הוי' שלמעלה משם אלקים פועל ש⁶⁹הלכה כמותו⁷⁰. וכמבואר אר במ"א⁷¹ שכדי לכוון להלכה למעשה בפועל צ"ל הלימוד מתוך שלימות היראה⁷².

וכן הוא בענין התפלה, דההכרח שגם כשעוסק בבקשת צרכיו יהי' בתנועה של ביטול, הוא לא משום שהביטול וכו' הוא כמו דבר אחד המסייע ומחזק דבר שני, אלא מפני שבועמק ובפנימיות הענין ה"ז דבר אחד. וכפירושו הה"מ⁷³ ב"אין עומד דין להתפלל אלא מתוך כובד ראש⁷⁴, אף שמבקש בקשת צרכי עצמו יהי' כוונתו שלא יחסר הדבר לעילא ח"ו כי הנשמה היא חלק אלוה ממעל והיא אבר מאברי השכינה וזהו עיקר הבקשה שי- מולא ויושפע לעילא⁷⁵. וכמבואר במ"א⁷⁶, דזה דבבקשת צרכיו צריך שיורגש ש- המכוון בזה הוא שיתמלא רצון השם ויתמלא חסרון דשכינה, אין הם ב' דברים, אלא כי מילוי בקשת צרכיו הוא מצד מילוי החסר למעלה כביכול, ל- היותו חלק אלקה ממעל ממש.

יוקין לא יסור ממנה⁷⁷. כי אמיתית ענין החינוך⁷⁸ הוא לא רק שהקטן ילמוד, אלא הרגילות והכניסה לקדושה⁷⁹, שענינה התקשרות נפשו עם הקדושה והקב"ה, שלכן גם כי יוקין ועולה בעבודת ה' וקיום המצות, לא יסור ממנה⁸⁰, והרי זה נותן הקיום והחוזק בקיום התומ"צ שלו בכל המצבים.

והיינו, שהעבודה דישוב ובנין הכלו- לה בעבודה דרצוא בתורה תפלה ומצות (בחי' קין), וכן להיפך, העבודה דרצוא (ויתהלך גו' את האלקים ואיננו⁸¹), ה- כלולה בעבודה דישוב העולם (בחי' שת) - אין זה רק פרט וטפל לעיקר העבודה, אלא זהו- תפלה עבודתו, והוא הוא הפועל הקיים בעבודתו בדוגמת ענין החינוך.

כי אף שהן שתי תנועות הפכיות, תנועה של התייחסות לעניני וגדרי ה- עולם (לימוד כדי לידע המעשה אשר יעשו, בקשת צרכיו, בירור העולם), ותנועה של עלי' ודביקות ורצוא, שאי אפשר להיות שניהם יחד אצל האדם - הרי מכיון ששניהם תלויים זב"ז, מובן שבפועל אפשר שיהיו ביחד, אלא שאין זה מצד הנברא, אלא מצד כח הבורא שבעבודה זו, בדוגמת החינוך שתוכנו הפנימי הוא ביטול והתקשרות עצמית להקב"ה.

ז. והביאור בזה:

בכדי שיכוון להלכה לאסוקי שמעת- תא אליבא דהלכתא, הוא כאשר מגיע

(65) ראה בארוכה שערי אורה ש' החנוכה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך.
(66) סנהדרין צג, ב.
(67) ש"א טז, יח.
(68) ראה אוה"ת יתרו ע' תתצ ואילך. ד"ה וידבר אלקים תרכ"ו. המשך תרס"ו ע' תלא ואילך. ועוד.
(69) המשך תרס"ו שם ע' תו וע' תכ ואילך.
(70) ראה בכהנ"ל לקושי חט"ו ע' 233 ואילך.
(71) או"ת ר"פ ויגש. וראה גם שם אגדות חז"ל ד"ה אין עומדין (קה, סע"ג - בהוצאת קה"ת), ועוד.
(72) ראה בהנשמן בהערה⁷³.
(73) ברכות רפ"ה.
(74) לקושי חכ"ג ע' 217 ואילך.

(63) ראה תניא ח"ב חינוך קטן (עו, ב). ביאור הר"ה מפאריטש ע"ז (פלא הרמון בראשית בסופו).
ס' השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 615 ואילך. לקמן ע' 23 הערה 69.
(64) ראה שו"ע אדה"ז או"ח מהד"ת ס"ד סוס"ב: תחילת כניסת נפש זו הקדושה היא בחינוך לתורה ולמצות.

עלי' ושלמות בהרצוא ודביקותו בה', ועד גם עלי' בהנשמה למעלה יותר מכפי שהיתה קודם ירידתה למטה⁷⁸.

ח. ב' עינים אלו שייכים במיוחד לפרשת בראשית, המדברת בבריאת ו-התהוות העולם, כי גם דבר ה' המח' את העולמות בכל רגע (כתורת הבעש"ט הידועה⁷⁹ עה"פ⁸⁰ לעולם ה' דברך נצב בשמים, שדברך שאמרת יהי רקיע נצב בות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים כו' להחיותם וכן בכל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים), דביקותו במקורו הוא באופן דרצוא ושוב, כמב' אר בכ"מ⁸¹, שהכח האלקי המהווה ומח' את הנבראים הוא בחי' כח נבדל, כי החיות האלקית שהיא בדביקות במקורה ואינה דבר בפני עצמו, אי אפשר שתהי' מזה פעולה, וכי'ש קו' להתלבש בנבראים ולהוותם, ולכן ההתהוות היא מעשרה מאמרות⁸² דוקא, שהם כח האלקי כפי שנעשה נבדל ממקורו כביכול, אבל לאידך, אין בכחו של כח נבדל להיות יש מאין, כי בריאה יש מאין היא רק בכחו ויכולתו ית' שאין לו עילה וסיבה שקדמה לו ח"ו⁸³, ולכן, בכדי שיהווה ויחי' את הנבראים צריך שיורגש בו מקורו באלקות, כפי שהוא למעלה מנתנת מקום להבריאה⁸⁴, והיינו דהדביקות היא

וכן בקיום המצות, ההפעולה בנפשו הבהמית וחלקו בעולם בבירורם וזיכוכם היא בשלימותה כשמרגיש שמקומו ודרגתו האמיתי הוא לא למטה אלא למעלה, כפי שהנשמה, "חבוקה ודבוקה כך"⁸⁵, ואינה שייכת לצרכי הגוף והעולם כלל⁸⁶ (גם לא בשביל בירורם), דדוקא אז ישנו הכח בעבודתו בקיום המצות לפעול בנפש הבהמית והעולם לבררם ולזככם.

וכשם שהוא בהעבודה ד"שוב", ש-בשביל שלימותה וקיומה כדבעי צ"ל בזה ההרגש דרצוא, עד"ז הוא לאידך, דזה שבתנועה דרצוא, תכלית הדביקות באלקות צ"ל גם תנועת השוב, הוא לא רק בכדי שיהי' קיום להרצוא (דבלאו הכי עלול לצאת מהכלים לגמרי להדבק בה', ולא תבוא מזה פעולה בתורה ומצות), אלא זה נוגע לעצם תנועת הרצוא. כי אבן הבוחן על כך שמרוצתו לה' הו"ע אמיתי ואינו רק בשביל שקרבת אלקים לי טוב, לרוות נפשו הצמאה, הוא⁸⁷ כאשר יחד עמה ישנה התנועה דשוב, שמנתק את עצמו מגודל דביקותו בה' ויורד למטה להשלים רצונו של הקב"ה⁸⁸, בתורה – הלימוד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, לידע את המעשה אשר יעשון, וכן כתפלה ומצות, לעבוד בגופו ונפשו הבהמית וחלקו בעולם לבררם ולזככם.

ויתירה מזו: אין זה רק אבן הבוחן על דביקות הנשמה, אלא שע"ז נעשה

(78) ראה לקו"ש חט"ו ע' 245 ואילך. ושי"נ.

(79) שער היחוד והאמונה רפ"א.

(80) תהלים קט, פט.

(81) ראה ד"ה תקעו תרס"ד. ד"ה למען דעת

תרע"ה (המשך תער"ב ח"ב ס"ע תרפ ואילך).

ובכ"מ.

(82) אבות רפ"ה.

(83) אגה"ק ס"ב (קל, ב).

(84) ראה לקוטי לוי יצחק לתיני (ע' כד)

בביאור מ"ש בשער היחוד והאמונה רפ"ג, "הדברים והאמת האלה", דה"דברים" הם העשרה מאמרות,

(74) ל' הושענות ליום ג'.

(75) ראה תניא ספמ"א.

(76) שלכן מהד' שנכנסו לפרדס (הגיגה יד,

סע"ב) רק רע"ק, "צא בשלום" לפי ש, נכנס ב-

שלום". ראה בהנסמן בהערה הבאה.

(77) ראה ד"ה אחרי מות וד"ה שלאחריו תרמ"ט.

לקו"ש ח"ג ע' 988 ואילך. ובכ"מ.

מלמטה למעלה, וגם ישנה המשכה מלמעלה למטה בפנימיות ע"י לקיחת ד' מינים בחג הסוכות.

ולכן הרי בשמע"צ ושמח"ת בני"ה הם בדביקות, שבנ"י שמחים עם התורה בשמחה וריקודים שלמעלה ממדידה והגבלה לגמרי, בחי' ישראל ומלכא בלחודוהי.

אבל ביחד עם זה ובהמשך לזה קוראים פ' בראשית, בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ⁸⁶, להורות ש' אמיתית הדביקות דבנ"י בהקב"ה הוא בהשוב, שבנ"י יוצאים בהעולם, לעשות לו ית' דירה בתחתונים⁸⁷, שיתגלה כבוד מלכותו ית' בכל העולם כולו, והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד⁸⁸, ונעשים שמים חדשים וארץ חדשה⁸⁹, בביאת משיח צדקנו תיכף ומיד ממש.

(משיחת כ"ף מנחם אב תשל"ב)

בבחי' רצוא ושוב ועי"ז הוא מתחדש מ' מקורו תמיד.

וגם בענין זה אין הם שני ענינים שונים השייכים זל"ז, דהרצוא פועל ב' דרגת השוב – אלא, זה שדבר ה' מ' עשרה מאמרות מתלבישים בכל הנבראים להוותם ולקיימם, אף שמצד אחד ענינים הוא כח נבדל להוות, הרי ביחד עם זה נרגש בהם גופא, שמקומם האמיתי אין זה כפי שהם כח נבדל ומהווים הנבראים אלא כפי שהן במקורם, וזה שהם מתלבישים למטה בנבראים הוא רק מצד כוונת העצמות, הרי נמצא שב"מקום" ומצב ההבדלה גופא נרגש דביקותם במקורם⁹⁰.

ט. ע"פ כל זה יובן גם הקשר דפרשת בראשית לשמחת תורה:

בשמח"ת נמצאים בני"ה לאחרי העבו' דה והגילויים דראש השנה ויוהכ"פ וחג הסוכות שאז מתעלים בעילוי אחר עילוי

והאמת הוא ת"ת דז"א הנק' אמת . . . מה שדבר ה' מלוכב תמיד בתוך כל הנבראים ויכולה להוותם כו' מאין ליש כפי' הבעש"ט ז"ל הוא ע"י שהיא נצבת ודבוקה במקורה בת"ת דז"א הנק' אמת וכפירוש הארז"ל, ע"ש בארוכה.

85 וראה גם לקו"ש ח"י ע' 107 ואילך (כביאור תורת ה"מ על פרש"י ר"פ וישלח, מלאכים ממש") עי"ז לגבי עבודת השליחות.

86 בראשית א, א.

87 וכידוע דלאחר שמח"ת ושב"ת בראשית מתחלת העבודה ד"ועקב הלך לדרכו" (ל' הכתוב ס"פ ויצא), העבודה בעניני העולם (ראה בארוכה לקו"ש ח"כ בהוספות – שיחות מוצש"ק פ' בראשית, נח ולך תשל"ח).

88 זכר"י ד, ט.

89 ישע"י סו, כב.

נח

הי' צדיק תמים, אבל אילו הי' בדורו של אברהם שלאחרי „דורותיו“ לא הי' נחשב לכלום:

וגם הפירוש בבר „אילו הי' בדורו של משה או בדורו של שמואל“ י"ל בפשטותי, שכוונתו למעט בה „גנאי“, ד- דוקא בדורו של משה ודורו של שמואל לא הי' (נחשב ל) צדיק⁹, כי משה הי' מב- חר מין האנושי אביהן של כל הנביאים¹⁰ אשר דבר ה' אתו פנים אל פנים¹¹, וכן שמואל שהי' שקול כנגד משה ואהרן¹², ולכן דוקא בדורותם לא הי' נח (נחשב ל) צדיק, אבל בדורות אחרים הי' (נחשב ל) צדיק וכו';

אבל פירוש הזהר, שדיוק הכתוב הוא בנוגע לשלשת הדורות, „דרא דאב- רהם ודרא דמשה ודרא דדוד“ – דורש ביאור הטעם שדוקא בשלשה דורות אלה לא הי' „נחשב לכלום“¹³?

א. על הפסוק „נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו“¹⁴, אתא בזוהר¹⁵: „אבל בדרין אחרנין אינו נחשב לכלום כגון דרא דאברהם ודרא דמשה ודרא דדוד“.

והנה פירוש בדיוק כזה (ש„בדורותיו“ הכוונה לאפוקי בדורות אחרים – „ל- גנאי“), הובא בכמה מקומות ברז"ל – בשינויים בנוגע להמכוון של הדורות האחרים: בגמ'¹⁶ – „בדורותיו ולא בדו- רות אחרים“ סתם: בתנחומא¹⁷ – „אילו הי' בדורו של אברהם אבינו לא מצא ידיו ורגליו“ (ועד"ז הוא בפרש"י עה"ת „אילו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכלום“): ובבר' – „אילו הי' בדורו של משה או בדורו של שמואל לא הי' צדיק“.

והנה, פירושו של התנחומא שהכוונה היא למעט „בדורו של אברהם“ מובן בפשטותי, כי אברהם הי' הצדיק שבא בסמיכות¹⁸ לאחר דורותיו של נח, ולכן מסתבר לפרש כוונת הכתוב „צדיק תמים הי' בדורותיו“, שדוקא „בדורותיו“ של נח¹⁹

(1) ריש פרשתנו.

(2) ס, א – בתוספתא.

(3) סנהדרין קח, סע"א. וכן בתנחומא באבער

פרשתנו ו.

(4) פרשתנו ה.

(5) פ"ל, ט.

(6) וראה בארוכה במפרשי רש"י כאן, בביאור הטעם שבגנאי נקט אילו הי' בדור אברהם, ולא כב"ש דורשין אותו לשבח – כש"כ שאילו הי' בדור צדיקים סתם.

(7) ויתירה מזו, נולד ג"ח שנה לפני מיתת נח. וראה ראב"ע ריש פרשתנו.

(8) ראה אבות פ"ה מ"ב: עשרה דורות מאדם ועד נח. . . מנח ועד אברהם.

(9) וראה יפ"ת השלם ונור הקודש השלם לבר.

(10) ראה רא"ם ודברי דוד (להט"ו) לפרש"י (וכן

ביפ"ת ונוה"ק לבר) בתיווך ב' הפירושים – דורשים לשבח ודורשים לגנאי, שלכונ' אם הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר, ולכונ' מצבו דעתה לגבי דור צדיקים אינו נחשב כו'.

(11) פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק היסוד

השביעי.

(12) תשא לג, יא. וראה בהעלותך יב, ח.

ובארוכה בפיה"מ שם. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"ד.

(13) הובא במפרשי המדרש – מתנחומא קרח ה.

פרש"י שם טז, ז. ועוד.

(14) בבאר בשדה על פרש"י פרשתנו (ועד"ז

בנצוצי זוהר לזוהר פרשתנו שם). מפרש כוונת הזהר – ששלשה צדיקים אלה בקשו רחמים על אנשי דורם: אברהם ביקש רחמים על אנשי סדום, משה ג"כ ביקש רחמים על דורו כמה פעמים ואמר